

Jubileusz 100-lecia Archiwum Państwowego w Kielcach w sieci archiwów państwowych – sprawozdanie

W 2023 r. Archiwum Państwowe w Kielcach obchodziło jubileusz stulecia rozpoczęcia swej działalności. Archiwum powołano Dekretem o organizacji Archiwów Państwowych i opieki nad archiwiami z 7 lutego 1919 roku podpisanym przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. Wówczas to rozpoczęto budowę państwowej sieci archiwalnej i organizację siedzib centralnych w Warszawie i prowincjonalnych w terenie.

Z tej to właśnie okazji, 100 lat później, w dniu 19 kwietnia, w Muzeum Narodowym w Kielcach (Dawnym Pałacu Biskupów Krakowskich, a pierwszej siedzibie Archiwum Państwowego w Kielcach) miała miejsce jubileuszowa Gala 100-lecia istnienia naszego urzędu.

Swoją obecnością uroczystość zaszczylicili m.in.: Poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Agata Wojtyszek, Senator Rzeczypospolitej Polskiej Krzysztof Słoń, Wojewoda Świętokrzyski dr Zbigniew Koniusz, Przewodniczący Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego Andrzej Prus, Prezydent Miasta Kielce Bogdan Wenta, Przewodniczący Rady Miasta Kielce Jarosław Karyś, Świętokrzyski Kurator Oświaty Kazimierz Mądzik, Zastępca Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr hab. Lucyna Harc, Komendant Miejski Policji w Kielcach inspektor Tomasz Śliwiński, Zastępca Szefa Centralnego Wojskowego Centrum Rekrutacji Ośrodek Zamiejscowy w Kielcach ppłk Bogdan Kołkowski, przedstawiciele świata kultury i nauki – m.in. Wiceprzewodniczący Rady Naukowej Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, były pracownik Archiwum prof. dr hab. Adam Massalski, Rektor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. dr hab. Stanisław Głuszek, Dziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. dr hab. Beata Wojciechowska, Prezes Kieleckiego Towarzystwa Naukowego dr hab. prof. UJK Marzena Marczevska, prof. dr hab. Ewa Kula, prof. dr hab. Krzysztof Bracha, dr hab. prof. UJK Jerzy Gapys, Rektor Wyższej Szkoły Umiejętności Zawodowych w Pińczowie dr Jan Główka, Dyrektor Oddziału Instytutu Pamięi Narodowej w Białymstoku dr Marek Jedynek, Wiceprzewodniczący Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ Solidarność Mieczysław Gójski, Prezes Zarządu Polskiego Radia Regio-

nalnej Rozgłośni w Kielcach „Radio Kielce” S.A. Janusz Knap, Dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Kielcach ks. dr Tomasz Gocel, Ekonom i radny domowej wspólnoty zakonnej Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej na Świętym Krzyżu ojciec Rafał Krystyanc, Dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej Andrzej Dąbrowski, Dyrektor Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Sylwester Kasprzyk, Dyrektor Muzeum Narodowego w Kielcach prof. dr hab. Robert Kotowski, Dyrektor Muzeum Historii Kielc Grzegorz Maciągowski, Dyrektor Ośrodka Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej w Kielcach Pan dr Marek Maciągowski, Członek Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, w zastępstwie prezesa kieleckiego Oddziału SAP dr Monika Marcinkowska, Dyrektor Świętokrzyskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli Małgorzata Łakomic, Kierownik Wydziału Archiwalnego Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach Patrycja Zatorska-Milewska, Kierownik Narodowego Instytutu Dziedzictwa Oddział Terenowy w Kielcach Włodzimierz Pedrycz oraz dyrektorzy archiwów państwowych z całej Polski, przedstawiciele fundacji i stowarzyszeń, darczyńcy i przyjaciele Archiwum, byli i emerytowani pracownicy, w tym emerytowana dyrektor Archiwum Elwira Szczepaniak i wielu dostojnych gości z Kielc, regionu i kraju.

Jubileuszową Gałę prowadził Konrad Maj, pracownik Oddziału V popularyzacji zasobu archiwalnego Archiwum.

Jako pierwsza, serdecznie witając licznie zgromadzonych gości, głos zabrała dr Wiesława Rutkowska, Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach, która z wielką radością powitała wszystkich zgromadzonych i podziękowała za tak liczne przybycie.

Następnie prowadzący o zabranie głosu poprosił Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr. Pawła Pietrzyka.

Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk powitał zaproszonych gości, po czym w swojej wypowiedzi scharakteryzował niełatwą drogę tworzenia sieci archiwalnej w II RP. Podstawą do tych działań był wspomniany wyżej Dekret Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 7 lutego 1919 r., jeden z pierwszych dokumentów prawnych w wolnej po 123 latach niewoli Rzeczypospolitej. Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych wspomniał także o kolejnych, trudnych latach powoływania archiwów państwowych, które były i są sercem państwa i narodu, otaczającym opieką najważniejsze dla państwa zgromadzone przez wieki wspomnienia dziejów naszego kraju.

Odnosząc się do Archiwum Państwowego w Kielcach, potwierdził faktyczne rozpoczęcie działalności placówki z początkiem 1923 r., będące ostatnim wypełnieniem utworzonej sieci archiwalnej. Dr Paweł Pietrzyk podkreślił również, że właśnie teraz, po upływie 100 lat od utworzenia sieci archiwów państwowych,

poddając ocenie jej całą działalność, można zauważyć, jak bardzo zmieniał się świat archiwalny. Przez dekady dostosowywał się do realiów dziejowych oraz bieżących potrzeb osób korzystających z państwowych zasobów źródłowych, stając się coraz bardziej przyjaznym, nowoczesnym, otwartym na użytkownika i jego potrzeby. (Zał. 1)

Z kolei głos zabrała dr Wiesława Rutkowska, Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach, która w swej wypowiedzi odniosła się do historii Archiwum Państwowego w Kielcach oraz wypełnianych przez niego zadań, a także do ludzi pracujących zarówno w ubiegłych, jak i obecnych czasach. (Zał. 2)

Jednym z ważnych elementów Gali 100-lecia Archiwum Państwowego w Kielcach była projekcja filmu poświęconego dziejom Archiwum. Zaprezentowano w nim pamiątkowe ujęcia wielu siedzib i przydzielanych Archiwum lokali. Nie zapomniano o kadrze archiwalnej, dzięki której opieka nad zasobem mogła być należycie sprawowana, zarówno tej zarządzającej, jak i zajmującej się utrzymaniem zasobu i obiektów na przestrzeni lat. Z klitek filmowych wyłonił się także obraz stopniowego rozwoju działalności placówki, od jej początków po czasy współczesne. Nie zabrakło również wspomnień z realizacji zadań statutowych, których wykonywanie z upływem czasu stale wzbogacało się o nowe zdobycze techniki i ich wykorzystanie we wdrażaniu coraz nowocześniejszych metod usprawniających prace z zakresu: opracowania, ewidencji, udostępniania, popularyzacji, edukacji, profilaktyki i konserwacji zasobu archiwalnego.

Krótką historię działalności Archiwum Państwowego w Kielcach zamykają wizerunki obecnych pracowników, którzy z szacunkiem do przeszłości starają się tworzyć sieć archiwalną służąc Polsce i społeczeństwu z życzliwością i chęcią współpracy.

Następnie głos zabierali zaproszeni goście, którzy podkreślali przede wszystkim rolę Archiwum jako instytucji, która jest skarbnicą wiedzy historycznej, najwłaściwszym miejscem do prowadzenia badań naukowych, zarówno przez obecne, jak i przyszłe pokolenia.

Jubileusz, jak wspominali, to doskonała okazja do podkreślenia doniosłej roli archiwów, które dysponując wspaniałymi tradycjami, nie rezygnują z kolejnych dążeń, wyznaczając sobie nowe ambitne cele, by sprostać wyzwaniom współczesności, zarówno kształtując wiedzę i świadomość historyczną, jak i uwzględniając również aspekty nowej jakości archiwalnej, jaką jest cyfryzacja.

Podkreślali również, iż jubileusz jest dobrą okazją do wyrażenia słów uznania dla rzetelności, precyzji i odpowiedzialności kolejnych pokoleń archiwistów, którzy w ciągu minionych stu lat sprawowali opiekę nad powierzonymi dokumentami, a tym samym współdziałali dla wspólnego pożytku płynącego z upamiętnienia historii regionu i kraju.

Gratulacje w imieniu dyrektorów Archiwów Państwowych oraz całego środowiska archiwalnego złożył Dyrektor dr Wiesław Rutkowskiej i pracownikom Archiwum Państwowego w Kielcach dr Janusz Gołaszewski, Dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Podziękował za dotychczasowy wysiłek i wspaniałe osiągnięcia. Życzył również sił i zaangażowania oraz licznych pomysłów pozwalających nadal nieść przesłanie misji archiwalnej, zarówno w kraju, jak i za jego granicami.

Część oficjalną uroczystości zakończyło wręczenie dyplomów okolicznościowych pracownikom kieleckiego archiwum przez dr. Pawła Pietrzyka Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych i dr Wiesławę Rutkowską Dyrektora Archiwum Państwowego w Kielcach. Pamiątkowe wspólne zdjęcie uwieczniło bractwo archiwalną świętującą 100 lat działalności urzędu.

Na zakończenie Gali zgromadzeni wysłuchali przepięknego koncertu w wykonaniu znanych artystów scen kieleckich, w składzie: Renata Drozd – sopran, Karolina Gajda – skrzypce, Przemysław Rudkowski – fortepian; koncert prowadziła Justyna Mroczek-Gil.

Uroczystości zakończyło wręczenie upominków przybyłym na uroczystości gościom oraz okolicznościowy poczęstunek, którego ukoronowaniem był tort z ozdobną wizualizacją budynku Archiwum.

Uroczystości jubileuszu stulecia Archiwum uzupełnił również Dzień Otwarty, który miał miejsce 20 kwietnia. Była to wyjątkowa okazja, aby goście i sympatycy Archiwum mogli poszerzyć swoją wiedzę, poznać zasób archiwalny, ale i zajrzeć do niedostępnych na co dzień zakamarków Archiwum, wziąć udział w konkursie pod hasłem „Odkryj tajemnice Archiwum!”, a także dotknąć historii, czyli obejrzyć oryginały najciekawszych dokumentów przechowywanych w zasobie Archiwum.

W tym dniu zorganizowano również wiele innych atrakcji. Były to np. warsztaty genealogiczne, podczas których pracownicy udzielali informacji zainteresowanym grupom zwiedzających o tym, jak prowadzić poszukiwania rodzinne w zasobach archiwów państwowych, jak bliżej zapoznać się z dostępnymi bazami danych archiwalnych, w tym „szukajwarchiwach.gov.pl” oraz jak pozyskać informacje z zasobów archiwów państwowych. Młodzież szkolna licznie odwiedzająca w tym dniu Archiwum otrzymała materiały pomocne w tworzeniu drzew genealogicznych, ale i ważne dla ewentualnych chętnych do udziału w archiwalnym konkursie *Bez korzeni nie zakwitniesz*.

Podczas Dnia Otwartego w ramach obchodów 100-lecia Archiwum Państwowego w Kielcach odbywały się także warsztaty kaligraficzne poświęcone sztuce pisania. Zainteresowanie nimi okazały nie tylko dzieci odwiedzające w tym dniu Archiwum, ale także ich opiekunowie, rodzice i dorośli. Zajęcia pozwoliły

na wypróbowanie swoich sił w posługiwaniu się narzędziami literniczymi. Po ćwiczeniach wstępnych mających na celu oswojenie ze stalówką i atramentem zainteresowani podjęli próby napisania liter i słów, posługując się minuskułą karolińską. Ważnym elementem warsztatów przed przystąpieniem do prac kaligraficznych była nauka trzymania pióra, kreślenia pierwszych kształtów z wykorzystaniem przeznaczonych do tego celu narzędzi pisarskich. Warsztaty przeznaczone były głównie dla osób początkujących, które nigdy nie pisały stalówką. Jednak były i osoby posiadające wprawę, a towarzysząca warsztatom ekspozycja archiwaliów prezentujących różnorodne formy piśmiennicze pogłębiła chęć podejmowania się większych wyzwań kaligraficznych.

Trzecią formą warsztatów proponowanych zwiedzającym były warsztaty konserwatorskie prezentujące sztukę marmoryzowania papieru wraz z prezentacją archiwaliów, w których zostały wykorzystane te techniki. Tworzenie papieru marmurkowego to niezwykła sztuka malowania na wodzie, do dziś popularna w Turcji i znana jako technika ebru. Powstają w ten sposób unikalne wzory, które następnie przenoszone są na papier. Konserwatorzy archiwalni wykorzystują tę technikę przy tworzeniu opraw ksiąg.

Jubileuszowi 100-lecia Archiwum Państwowego w Kielcach towarzyszyła wystawa *100 dokumentów na stulecie Archiwum Państwowego w Kielcach* stanowiąca wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach i jego Oddziału w Sandomierzu.

Zamierzeniem jej autorów, pracowników Oddziału V popularyzacji zasobu archiwalnego, było przedstawienie najcenniejszych i najciekawszych archiwaliów.

Wybrane archiwalia zostały zaprezentowane w porządku chronologicznym w działach odpowiadających następującym okresom historycznym: okres staropolski (do 1795 r.), okres zaborów z podziałem na okres I połowy XIX wieku do momentu wybuchu powstania styczniowego (1795–1863) i po jego upadku, aż do wybuchu I wojny światowej (1863–1914). Kolejne okresy historyczne to: I wojna światowa (1914–1918), II Rzeczpospolita (1918–1939), II wojna światowa (1939–1945), okres powojenny (1945–1989) oraz okres najnowszy (po 1989 r.).

Galerię 100 dokumentów przechowywanych w zasobie archiwalnym rozpoczynał najstarszy, pochodzący z 1357 r., dokument własnościowy, sporządzony w kancelarii królewskiej Kazimierza Wielkiego, kończyły zaś dokumenty z ostatnich współczesnych wydarzeń w kraju, tj. dotyczące okresu pandemii SARS-CoV-2.

Wśród wybranych archiwaliów znalazła się bogato zdobiona księga zgonów parafii Koniecpol z lat 1622–1763 oraz m.in.: drzewo genealogiczne rodu Myszkowskich i Wielopolskich z 1801 r.; odezwa gen. Mariana Langiewiczza wy-

dana podczas postępu w Goszczy obwieszczająca objęcie przez niego władzy nad oddziałami powstańczymi z 10 marca 1863 r.; akt urodzenia Kazimierza Konarskiego, teoretyka archiwistyki, który urodził się w 1886 r. w parafii Słupia Nowa; testament Henryka Sienkiewicza sporządzony w 1907 r. w Krakowie, a złożony przez jego syna w kancelarii notariusza Stanisława Colonna-Walewskiego w Kielcach czy unikatowy zielnik z lat 1913–1914, zachowany w zbiorach rodu Platerów z Białaczowa.

Wśród pozostałych prezentowanych na wystawie dokumentów wymienić można jeszcze np. druki ulotne informujące m.in. o bitwach z okresu I wojny światowej; stenogram z uroczystego posiedzenia Kieleckiej Rady Miejskiej z 1921 r., podczas którego nadano honorowe obywatelstwo miasta Kielc Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu; charakterystyczny modernistyczny projekt Domu Rolnika w Opatowie autorstwa Macieja Turno z 1939 r. czy fotografię przedstawiającą działą produkowane przez Hutę w Stalowej Woli, funkcjonującą na obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Okres II wojny światowej dokumentuje np. kartka pocztowa jeńca wojennego Jana Hamery zamieszkałego we wsi Stawiska gm. Smyków napisana z transportu sowieckiego, wysłana z miejscowości Równe, ale także unikatowe fotografie przedstawiające polskich zesłańców deportowanych w 1940 r. na Syberię, pracujących przy wyrębie lasu czy w kopalni złota.

Z najciekawszych dokumentów z okresu po 1945 roku wymienić można sprawozdanie z wykonania planu rocznego przedstawione w formie pisemnej na talerzu porcelanowym wyprodukowanym przez Zakłady Porcelany w Ćmielowie z 1951 r. Na uwagę zasługują również prezentowane wzory płytek ceramicznych produkowanych przez Zjednoczone Zakłady Ceramiczne Płytek i WYROBÓW Sanitarnych „Cersanit” w Kielcach z 1974 r.

Z okresu po 1989 roku zaprezentowano m.in. szablon z wyobrażeniem ratusza sandomierskiego autorstwa Andrzeja Karwata, artysty plastyka, członka Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Sandomierzu, który wykorzystywano do umieszczania nadruków na budynkach Sandomierza przed wyborami samorządowymi z 27 maja 1990 r. Z tego okresu zaprezentowano także dokumenty dotyczące wybudowania obelisku poświęconego powstańcom 1863 roku oraz żołnierzom Brygady Świętokrzyskiej wzniesionego w lesie koło Jasiowa na terenie gminy Zagnańsk wraz z jego wizualizacją.

Wystawa *100 dokumentów na stulecie Archiwum Państwowego w Kielcach* w dniu jubileuszu, tj. 19 kwietnia, była prezentowana przed budynkiem b. Pałacu Biskupiego w Kielcach, następnie w dniach 20–28 kwietnia na Rynku Kieleckim, ciesząc się dużym zainteresowaniem nie tylko mieszkańców stolicy regionu świętokrzyskiego, ale i odwiedzających Kielce gości. Wystawa prezentowana była tak-

że przed budynkiem Archiwum, stanowiąc dodatkową atrakcję dla użytkowników i gości, w szczególności grup młodzieży szkolnej korzystającej z archiwalnej oferty edukacyjnej.

Nieodłącznym elementem jubileuszu była również publikacja książkowa pt. *100 lat Archiwum Państwowego w Kielcach w sieci archiwów państwowych*. Księga jubileuszowa wydana pod red. dr Wiesławy Rutkowskiej Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach zawiera m.in. informacje o wybranych wydarzeniach z historii archiwum od chwili jego powstania po czasy obecne. Część wykorzystanych zdjęć pochodzi ze wspomnianej wystawy i charakteryzuje przechowywany zasób wytworzony w różnych okresach historycznych. W publikacji wykorzystano także fotografie zarówno dokumentów istotnych dla poszczególnych etapów działalności placówki, przedstawiających jej siedziby po funkcjonujące współcześnie w Kielcach przy ul. Janusza Kusocińskiego 57 oraz Oddziału Regionalnego w Sandomierzu przy ul. Żydowskiej 4. Istotnym elementem książki jest także lista wszystkich pracowników, którzy byli zatrudnieni w Archiwum począwszy od momentu rozpoczęcia działalności w 1923 r. aż do dnia jubileuszu urzędu oraz zbiorowe fotografie pracowników z różnych okresów.

Swoje stulecie Archiwum Państwowe w Kielcach obchodzi przez cały 2023 r. Wszystkie wydarzenia w tym roku nawiązują do tematyki i symboliki związanej z upamiętnieniem tego jubileuszu. Temat tego święta Archiwum przejawia się we wszelkich podejmowanych inicjatywach o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim czy naukowym. Towarzyszy wszystkim tegorocznym *Spotkaniom ze źródłem archiwalnym*, wystawom, prelekcjom, konferencjom i seminariom, warsztatom, lekcjom archiwalnym, ale także wywiadom dla mediów i czynną z nimi współpracą w promocji zasobu i działalności Archiwum kieleckiego. 100 lat Archiwum Państwowego w Kielcach – jest stale obecne on-line, na stronie internetowej oraz archiwalnym FB, a fotorelacja z tego pięknego wydarzenia ukaże się także w kolejnym tomie „Świętokrzyskich Studiów Archiwalno-Historycznych”.

Ponad wiekowa w tej chwili działalność Archiwum podkreśla jedność i wspólną strategię sieci archiwów państwowych.

Zał. 1

Wystąpienie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr. Pawła Pietrzyka

Szanowni Państwo,
spotykamy się dzisiaj z okazji stulecia funkcjonowania Archiwum Państwowego w Kielcach. Obchody stulecia powołania sieci archiwalnej w Polsce rozpoczę-

liśmy w 2019 r. na Zamku Królewskim w Warszawie i w zasadzie możemy powiedzieć, że dopiero dzisiaj to świętowanie oficjalnie kończymy. Sytuacja taka jest oczywiście wynikiem tego, że po odzyskaniu przez Polskę niepodległości odbudowa nie tylko państwowości, ale też administracji państwowej była długotrwała, żmudna i napotykała na wiele problemów. Podobnie rzecz się miała z budową, a następnie kształtowaniem państwowej sieci archiwalnej. Praktycznie od samego początku proces ten nie przebiegał w sposób harmonijny i spokojny. Pomimo tych trudności, jako Archiwa Państwowe, szcycimy się tym, że dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami podpisany przez Józefa Piłsudskiego 7 lutego 1919 r. był jednym z pierwszych dekretów podpisanych przez naczelnika państwa.

Dzisiaj chciałbym zwrócić szczególną uwagę na ostatni, dziesiąty rozdział tego dekretu, który rozpoczynał się od słów: „do czasu przeprowadzenia reorganizacji archiwów Państwa Polskiego czynne będą następujące archiwa państwowe: ...”, po czym wyszczególnione zostały właśnie te archiwa powołane do życia na mocy samego dekretu: pięć archiwów w Warszawie oraz archiwa w Lublinie, Piotrkowie, Płocku i Lwowie. Kolejne powoływał już minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na mocy własnych dekretów. Powstały w ten sposób archiwa: w Kaliszu, Łomży, Kielcach, Radomiu, Suwałkach. Na skutek różnego rodzaju trudności nie wszystkie z nich od razu rozpoczęły swoją działalność. Ostatnie z wyżej wymienionych działalność rozpoczęło właśnie Archiwum Państwowe w Kielcach. Stało się to ostatecznie w 1923 r. i jest to o tyle istotne, że praktycznie można potwierdzić zakończenie kształtowania się sieci archiwalnej w II RP z chwilą rozpoczęcia działalności przez kieleckie archiwum. Jedną z najważniejszych przeszkód na drodze rozpoczęcia działalności archiwów były trudności lokalowe. Archiwum Państwowe w Kielcach jest tego najlepszym przykładem. Swoją działalność rozpoczęło 3 lata po jego prawnym powołaniu w miejscu, w którym dzisiaj świętujemy ten znaczny jubileusz. To właśnie w tym obiekcie na potrzeby archiwum kieleckiego wydzielono trzy pomieszczenia. Personel składał się początkowo tylko z jednej osoby.

Przechodząc do czasów współczesnych, w pierwszej kolejności chciałbym wrócić do swojego przemówienia na Zamku Królewskim, w którym nawiązałem m.in. do słów wybitnego polskiego archiwisty prof. Kazimierza Konarskiego, który powiedział: „...świat archiwalny, którego wartość może dobrze ocenić tylko ten, kto się z nim zbliżył w ciągu całych lat pracy, nie obfituje w momenty barwne, szary jest i zakurzony jak papier czy pergamin starego dokumentu i żadna pomysłowość nie byłaby zdolna wykrzesać z niego porywającego obrazu...”. Do tych słów dodałem wówczas stwierdzenie od siebie, iż wierzę mocno, że zainaugurowane wówczas obchody stulecia archiwów państwowych staną się zaczątk-

kiem przemian i zmieniają ten szary obraz, zmieniają postrzeganie archiwów i pracy archiwalnej, przede wszystkim wśród społeczeństwa.

Myślę, że z perspektywy tych niemalże czterech lat działalności archiwów, które upłynęły od 2019 r., możemy stwierdzić, że archiwa same wystawiają sobie świadectwo tego, jak bardzo są potrzebne, jak prężnie działają, jakimi są instytucjami oraz że warto z Archiwami Państwowymi współpracować.

Załącznik 2

Wystąpienie Dyrektora Archiwum Państwowego w Kielcach dr Wiesławy Rutkowskiej

Szanowni Państwo,

z wielką radością, dumą oraz pokorą przed minionymi pokoleniami świętujemy dziś 100-lecie Archiwum Państwowego w Kielcach. Urzędu, który przechowuje historię i współtworzy sieć rozsianych po całym kraju placówek, zabezpieczających nasze narodowe dziedzictwo dokumentacyjne.

Jak ważne było zachowanie naszej przeszłości zapisanej w dokumentach, rozumieli ponad 100 lat temu „Ojcowie naszej niepodległości”. Gdy Polska po ponad wiekowej niewoli odradzała się jako niepodległe państwo, jedną z ważnych kwestii było utworzenie państwowej sieci archiwalnej, by ochronić narodową spuściznę dla przyszłych pokoleń. Już 7 lutego 1919 r. Tymczasowy Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisał *Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami*. Dało to asumpt do powołania w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Wydziału Archiwów Państwowych, który z kolei rozpoczął budowę sieci archiwalnej na terenie całego kraju.

Decyzja o powołaniu Archiwum Państwowego w Kielcach zapadła bardzo szybko, bo już 17 lutego 1920 r., jednak do jego utworzenia doszło dopiero trzy lata później. Powodem opóźnienia był brak odpowiedniego lokalu, który spełniałby rygorystyczne wymagania przeciwpożarowe. W tamtym czasie takie wymagania spełniał Dawny Pałac Biskupów Krakowskich, czyli obecna siedziba Muzeum Narodowego, gdzie dziś świętujemy nasz jubileusz. W styczniu 1923 r. ulokowano tam Archiwum Państwowe. Początkowo Archiwum zlokalizowane było w pomieszczeniach na pierwszym piętrze, w prawym skrzydle gmachu. Następnie zostało przeniesione do lepszych i większych pomieszczeń znajdujących się na parterze od strony północno-zachodniej.

W swojej 100-letniej historii Archiwum Państwowe w Kielcach przenoszone było jeszcze pięciokrotnie. Obecnie nasza siedziba znajduje się przy ul. Janusza Kusocińskiego 57 i zajmuje czterokondygnacyjny budynek o powierzchni ponad 6 tys. m², wyposażony w odpowiednie systemy bezpieczeństwa. Archiwum posia-

da jeden oddział zamiejscowy w Sandomierzu, który znajduje się w zabytkowym budynku byłej synagogi i budynku byłej gminy żydowskiej przy ul. Żydowskiej 4.

Archiwum Państwowe w Kielcach, tak jak wszystkie archiwa państwowe, przechowuje źródła pamięci historycznej. Pamięć o dorobku wielu pokoleń i dbałość o naszą tożsamość są wpisane w kulturę i tradycję naszego narodu. Wszystkie ważne osoby i wydarzenia mają swoje odzwierciedlenie w zasobie archiwalnym.

Na początku swojej działalności Archiwum zabezpieczyło akta po byłych urzędach rosyjskich i okupacyjnych. Odbywało się porządkowanie pierwszych zespołów archiwalnych: Rządu Gubernialnego Kieleckiego i Urzędu Powiatowego Kieleckiego. Przejęto także z Warszawy akta Kieleckiej Dyrekcji Szkolnej wraz z biblioteką tego urzędu.

W 1926 r. zasób Archiwum uzupełniły rewindykowane ze Związku Sowieckiego od władz rosyjskich akta byłego Rządu Gubernialnego Kieleckiego. To wszystko odbywało się wysiłkiem niewielkiej liczby ludzi, bowiem w Archiwum zatrudnionych było wówczas tylko 2 pracowników: Józef Lucjan Głazek i Felicjan Polakowski. Obaj oni byli jednocześnie urzędnikami Urzędu Wojewódzkiego. Praca w Archiwum odbywała się w godz. 16.30 - 19.00, a roczna liczba korzystających sięgała stu osób.

W końcu lat trzydziestych zasób Archiwum liczył już około 40 tys. jednostek archiwalnych. Wśród nich były akta Izby Skarbowej Kieleckiej, Komisji Województwa Krakowskiego i Rządów Gubernialnych Krakowskiego, Kieleckiego i Radomskiego.

W okresie okupacji niemieckiej w Archiwum prowadzono konspiracyjną działalność edukacyjną. Franciszek Paprocki wspólnie z prof. dr. Stefanem Fryczem i ks. prof. dr. Stefanem Umińskim prowadzili tajne nauczanie z zakresu nauk pomocniczych historii. Słuchacze tajnych kompletów zdobywali też wiedzę archiwistyczną, poznając sposoby porządkowania akt i tajniki paleografii.

Po II wojnie światowej priorytetową sprawą stało się zabezpieczenie przede wszystkim spuścizn rodowo-majątkowych, które w pierwszych latach powojennych, wobec wydziedziczenia ich właścicieli, narażone były na zniszczenie. Rozpoczęto także przejmowanie akt wytwarzanych współcześnie. Tworzono również oddziały zamiejscowe Archiwum. W 1963 r. ówczesny dyrektor prof. Jan Naumiuk w archiwalnej już audycji z obchodów czterdziestej rocznicy powstania Archiwum porównał zasób kieleckiego Archiwum (bez oddziału zamiejscowego w Radomiu) do kolumny o wysokości 3 km.

Obecnie zasięg działania Archiwum Państwowego w Kielcach obejmuje: 48 miast, 13 powiatów i 96 gmin w województwie świętokrzyskim oraz 13 miast, 5 powiatów i 25 gmin z województw: lubelskiego, małopolskiego oraz podkarpackiego. Przechowywany zasób to ponad milion jednostek archiwalnych, co sta-

nowi blisko 9,5 km akt. Licząc wysokość 11-piętrowego wieżowca na 32 metry, to nasz zasób archiwalny stanowi równowartość blisko 300 takich wieżowców. Przechowujemy ponadto dokumentację elektroniczną.

Jest to zasób zróżnicowany pod względem formy i treści. Na ekranie prezentujemy część tego zasobu, mianowicie 100 wybranych dokumentów na 100-lecie Archiwum. Dokumenty eksponowane są także w formie wystawy stacjonarnej przed budynkiem Muzeum Narodowego w Kielcach, a od jutra będzie ją można obejrzeć na kieleckim Rynku.

Obecnie Archiwum Państwowe w Kielcach wchodzi w skład sieci 33 archiwów państwowych. Kontynuujemy realizację zadań, jakie podejmowali archiwiści na przestrzeni wieku. Do głównych zadań kieleckiego Archiwum, tak jak i wszystkich archiwów państwowych, należy kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego, ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie i zabezpieczanie, a także udostępnianie materiałów archiwalnych.

Na przestrzeni tych wszystkich lat zmieniały się uwarunkowania społeczne, ekonomiczne, technologiczne oraz otoczenie archiwów państwowych. Archiwa państwowe reagowały na te zmiany, dostosowując swoją ofertę do zmieniającego się społeczeństwa. Obecnie placówki archiwalne to nowoczesne i wielofunkcyjne urzędy, wyposażone w najnowsze technologie i otwarte na wyzwania społeczne. Wsłuchujemy się w sygnały płynące z otoczenia i wychodzimy naprzeciw potrzebom, zarówno pod względem technologicznym, jak i merytorycznym.

100 lat istnienia Archiwum Państwowego w Kielcach to okres, w którym urząd ten uzyskał ważne miejsce w naszym regionie. Jest zauważalny w gronie urzędów, instytucji i organizacji oddziałujących na życie lokalnej społeczności. Ostatnie lata to także szeroka promocja zasobu archiwalnego i szereg inicjatyw dotyczących popularyzacji historii oraz polskiej kultury.

Nasze Archiwum realizuje projekty ogólnopolskie razem z innymi archiwami państwowymi, np. projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej*, dzięki któremu pozyskaliśmy od osób prywatnych, stowarzyszeń i towarzystw wiele cennych, wręcz unikatowych dokumentów. Jako archiwa państwowe reagujemy na sytuacje wyjątkowe. Takim przykładem jest ogólnopolski projekt *Archiwum Pandemii A.D. 2020. Społeczna kolekcja dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)*. Z chwilą wybuchu pandemii znaleźliśmy się w ważnym momencie dziejowym, którego świadectwa należało zebrać i zabezpieczyć dla przyszłych pokoleń i to uczyniliśmy.

Archiwum Państwowe w Kielcach realizuje także inicjatywy na rzecz regionu świętokrzyskiego, współpracując z wieloma tutejszymi instytucjami i placówkami naukowymi, kulturalnymi i społecznymi. Do cieszących się dużą popularnością należy projekt *Spotkania ze źródłem archiwalnym* organizowany od 2013 r.

wspólnie z Instytutem Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, a naszymi partnerami są urzędy, instytucje, biblioteki, muzea, stowarzyszenia i osoby prywatne z całej Polski. Od 2012 r. wydajemy wspólnie z Kieleckim Towarzystwem Naukowym rocznik: „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, które jest punktowanym wydawnictwem naukowym. Prezentujemy w nim artykuły naukowe z zakresu archiwistyki, a także opracowania o charakterze historycznym ze szczególnym uwzględnieniem dziejów regionu.

Ponadto od lat prowadzimy lekcje i warsztaty archiwalne. To ważna i potrzebna część naszej działalności edukacyjnej. W ofercie Archiwum mamy różnorodne tematy takich lekcji. Przeznaczone są one dla wszystkich grup wiekowych, od przedszkolaków począwszy, a na studentach czy nawet seniorach skończywszy. Wśród naszych propozycji warsztatów niezmiennie dużą popularnością cieszą się te o tematyce genealogicznej, ale także bardzo ciekawe warsztaty konserwatorskie, podczas których uczymy, jak zabezpieczać rodzinne dokumenty i fotografie przechowywane w domowych szufladach.

To tylko nieliczne przykłady naszej szerokiej i zróżnicowanej działalności, które były i są realizowane przez kadrę Archiwum Państwowego w Kielcach.

Na przestrzeni wieku w kieleckim Archiwum zatrudnionych było 414 pracowników. Placówką zarządzało kolejno 8 kierowników, a od 1950 r. 9 dyrektorów. Kadre kieleckiego Archiwum stanowią wraz z dyrektorem 44 osoby, w tym 3 ze stopniem naukowym doktora, 34 osoby z tytułem zawodowym magistra i jedna z tytułem zawodowym licencjata, cztery osoby z wykształceniem średnim oraz dwóch pracowników z wykształceniem zawodowym.

Z okazji takiej uroczystości, jak dzisiejsza, nie można nie wspomnieć o osobach szczególnie zasłużonych dla Archiwum. Nieocenione działania dla placówki podjął dyrektor dr Stanisław Marcinkowski, który kierował Archiwum 16 lat. W tym czasie włożono ogromny wysiłek w uporządkowanie zasobu archiwalnego oraz zadbano o rozwój działalności naukowej.

Pierwszą kobietą na stanowisku dyrektora Archiwum Państwowego w Kielcach była Pani Elwira Szczepaniak, która kierowała tym urzędem 26 lat. To właśnie za jej kierownictwa Archiwum pozyskało i rozpoczęło remont obecnej siedziby.

Chciałabym także wspomnieć o wieloletnich nieżyjących już kierownikach pracujących w centrali i w oddziałach: Panu Kazimierzowi Nobisie, od którego wielu obecnych pracowników, również ja, uczyło się archiwistyki i zbierało doświadczenia w czasie kontroli archiwów zakładowych. O Panu Tadeuszu Kręglu, kierowniku początkowo Powiatowego Archiwum w Starachowicach, a później Oddziału w Starachowicach, który przepracował na tym stanowisku 40 lat, a większość wstępów i opracowanych zespołów archiwalnych z terenu

właściwości oddziału są jego zasługą. Na koniec pragnę wspomnieć o niedawno zmarłym kierowniku Oddziału w Sandomierzu Panu Piotrze Pawłowskim, który przepracował w służbie archiwalnej 45 lat, w tym 32 lata na stanowisku kierownika. Opracował on wiele zespołów archiwalnych, napisał dużo cennych artykułów naukowych, a przy tym był zaangażowany w życie społeczne regionu.

Nie sposób wspomnieć o wszystkich, którzy zapisali się w annałach historii naszego Archiwum. To dzięki tym osobom, jak i obecnym pracownikom, Archiwum realizuje swoją misję, która jest od 100 lat niezmienna, bo przecież ciągle chodzi o to, aby zachować zapisy naszej pamięci historycznej, czyli „przechować historię” – jak powiedziałam na wstępie.

To czyni Archiwum Państwowe w Kielcach nieprzerwanie od 100 lat.

WIESŁAWA RUTKOWSKA

ORCID: 0000-0003-4153-3375

Archiwum Państwowe w Kielcach

IWONA POGORZELSKA

ORCID: 0000-0002-1626-0101

Archiwum Państwowe w Kielcach